

Duševna ranljivost predšolskega otroka

Duševno ranljivost predšolskega otroka je bogato dokumentirala globinska psihologija, ki je odkrila vzroke za nastanek najtežjih oblik nervoz, pa tudi psihoz še v rani otrokovi mladosti.

Včasih so mislili, da je majhen otrok, npr. otrok v prvem letu starosti, preneumen, da bi razumel, kaj se dogaja okoli njega, in da zato ne more in ne zna dojeti skrbi, razburjenja ali drugih nesreč, ki so prizadele odrasle ljudi ali starše. Otrok v prvih letih je resnično preneumen, da bi vse razumel, toda intuitivno močno podoživlja čustva svojih staršev, doznava napetost, razburjenje ali žalost v svoji okolici, in ker je sam še nebogljjen, mu te čustvene napetosti in razpoloženja rušijo občutek varnosti. Včasih so laično mislili, da razburjenje in žalost doječe matere vpliva na njeno mleko, ki tako povzroča prebavne motnje in druge telesne težave pri dojenčku. Danes vemo, da se ta čustveni prenos izvaja po duševni in ne po fiziološki poti in da se lahko že zelo zgodaj pri predšolskih otrocih kot posledica čustvenih udarcev pojavijo tako imenovana psihosomatična obolenja: pomanjkanje apetita, odklanjanje hrane, driske, zaprtosti, astma, kožni izpuščaji, povišanje telesne temperature ali pa celo rana na želodcu, dvajstniku ter napadi, zelo podobni božjastnim napadom. Nepravilna vzgoja ter nezdravo družinsko vzdušje, surovi odnosi v družini lahko v otrokovo duševnost zasekajo rane, ki se jih majhen otrok sicer ne zaveda, vendar pridejo na dan največkrat kasneje, ko je otrok že večji ali ko doraste; kažejo se v čustvu manjvrednosti, preplašenosti, neutemeljeni agresivnosti, težki ljubosumnosti, nagnjenju k depresijam, močenju perila in puščanju blata, v socialni iztirjenosti itd.

Zakaj so ta zgodnja doživetja otroka tako odločujoča za kasnejša doživljanja? Sama po sebi ne bi imela takega pomena, če otrok ne bi tako močno čustveno in afektivno doživeljal ter ne bi kasneje refleksno reagiral enako na podobne življenjske situacije.

Otrok v svojem doživljanju posplošuje svoje izrazite in močne življenjske izkušnje na vse kasnejše podobne dogodke in situacije, v katere zaide. To neugodno posploševanje imenujejo nekateri psihologi dresati, ker so posledica neke avtodresure.

Spoznanja globinske psihologije o veliki duševni ranljivosti majhnega otroka so imela za posledico, da se je duševna higiena z veliko pozornostjo obrnila prav k zgodnjemu otroškemu obdobju.

Na kaj nas predvsem opozarja duševna higiena tega obdobja?

Najprej na to, da ima majhen otrok izredno močno potrebo po varnosti, po zaščitenosti in da se ta otrokova potreba povezuje s čustvenostjo majhnega otroka. Od kod ta močna potreba po varnosti? Človeški mladič se rodi telesno in duševno tako nebogljjen, da je v prvem letu popolnoma odvisen od nege svojih staršev; pa tudi kasneje potrebuje intenzivno pomoč svoje okolice, dokler ne

doseže po pubertetnem obdobju, torej šele po poldrugem desetletju otroške dobe stopnjo telesne in duševne zrelosti. Velik in izredno dolgotrajen biološki deficit majhnega otroka v odnosu do živalskih mladičev, ki se relativno hitro osamosvoje, pa ima tudi svoje duševne posledice: močno potrebo otroka po varnosti, zaščitenosti in ljubezni. Te potrebe pa lahko najbolje zagotovi edinole mati oziroma njena enakovredna namestnica, ki je čustveno navezana na otroka in je brez večjih časovnih presledkov v njegovi bližini. Materina navezanost nanj je otroku najtrdnjše jamstvo, da ga bo mati stalno negovala in da ga ne bo zapustila. Mali otrok se v prvih letih življenja čuti varnega toliko časa, dokler je v njegovi bližini mati, takoj pa zapade v afekte strahu in ogroženosti, če se mati od njega za daljše obdobje oddalji ali pa ga pusti v težavni situaciji.

Naslednji vzrok, ki potencira duševno ranljivost predšolskega otroka, je *intenziven in hiter razvoj, ki povzroča velike spremembe v duševnosti in telesnosti majhnega otroka*. Od rojstva dalje se mora otrok zaradi svojega hitrega razvoja neprestano prilagajati novim izkušnjam, nalogam, novim zahtevam okolja, novim spretnostim in povezovati vsebino svojih izkušenj v kompleksen sistem navad, sposobnosti in običajnih reakcij. V določenih mejah se je treba tudi odraslim ljudem privajati na nove in nenavadne okoliščine, toda to dejstvo povzroča mnogim odraslim ljudem težave, nezadovoljstvo in celo pogojuje nevrotične reakcije. Dovolj je, če pogledamo primere hitre industrializacije v kmečkem okolju ali migracijo prebivalstva. Nove okoliščine življenja povzročajo čustvene napetosti, aktivirajo obrambne mehanizme duševnosti, ljudje postajajo negotovi, opuščajo stare navade ali pa se narobe krčevito drže starih navad, čeprav jih te ovirajo pri prilagoditvi. Take nenavadne spremembe življenjskih pogojev so v življenju odraslih redke, majhen otrok pa se srečuje z njimi vsak mesec življenja, v prvem letu pa celo vsak dan ali vsako uro. Njegov hiter telesni razvoj in vzgoja, ki želi slediti telesnemu razvoju na duševnem področju, ga postavljata vsak dan in vsak mesec v nove situacije, za katere še nima razvitih in pripravljenih navad, izkušenj in za katere si mora intenzivno razvijati nove sposobnosti. Posebno v času od drugega leta dalje, ko začnemo z vzgojo intenzivneje socializirati otrokovo ravnanje in omejevati njegovo egocentričnost, postavljamo pred otroka vedno nove in nove probleme, ki zahtevajo njegovo prilagoditev. Često otrok ne zmore hitro tega, kar zahtevajo od njega nove okoliščine, pred katere je postavljen, ali kar zahtevajo njegovi, včasih preveč nepotrpežljivi starši. Včasih dojema otrok nove zahteve ter situacije le počasi in z veliko težavo. Od tod njegova občutljivost, ranljivost in potreba, da zanj veliko individualno skrbimo, ga opogumljamo, ga čustveno uravnovešamo ter mu nudimo varno družinsko okolje brez dodatnih čustvenih napetosti. Vsak otrok v tem času potrebuje stalno oporo in potrpežljivo pomoč ter hrabritev staršev, ki mu pomagajo premagovati začetne težave. Prehitre nove zahteve, ki se kopičijo pred otrokom, nepotrpežljivost in razburljivost staršev, čustvene napetosti in sovražnost v družinski atmosferi, ostre kazni, vse to zlahka privede otroka do tega, da bo začel dvomiti o sebi in se upirati kakršnim koli novostim, ki jih bodo postavili predenj, in to iz strahu, da ne bo mogel uspeti. Zato zahteva vzgoja predšolskega otroka veliko časa, potrpežljivosti in osebne umirjenosti.

Nadaljnji vzrok za večjo ranljivost in majhno duševno odpornost predšolskega otroka je njegova posebnost, da dojema svet kot celoto, v katere centru je on sam. Otrok je še manj sposoben kot odrasli, da bi svojo okolico analiziral in jo razdelil na posamezna področja. Vse dojema sintetično, globalno in vsi njegovi vtisi so čustveno obarvani ter prispevajo k njegovi vzgoji in se včlenjujejo v gradnjo njegove osebnosti. Velik del otrokove vzgoje pa poteka v situacijah,

v katerih se starši in drugi odrasli niti ne zavedajo, da vzgojno ali ne vzgojno vplivajo na otroka. Otroka npr. vzgajajo tudi pogovori matere s sosedo o vseh vznemirljivih dogodkih v sosedstvu, o nesrečah, o smrti v družini in okolici ali pa prepiri med starši; otrok, ki je priča teh pogovorov in dogodkov, se bo trudil razumeti dogodke s svojim nepopolnim znanjem in jih predelati s svojimi zelo revnimi izkušnjami. Zato jih večkrat dojema tudi kot grožnjo za svojo varnost.

Vsem tem vzrokom se pridružujejo danes še zelo neugodni pogoji za razvoj majhnih otrok v mestih, ki so usmerili nekatere socialne psihologe k trditvi, da je sodobna mestna civilizacija sovražna majhnemu otroku. V mestih so namreč življenjske razmere, ki so zelo neprijetne za starše majhnih otrok in za same malčke. Majhna, slabo zvočno izolirana stanovanja, polna šumov od vsepovsod, nobenih primernih prostorov, kjer bi se otroci brez kake nevarnosti pred prometnimi sredstvi igrali in razgibali, oddaljenost od otroških ustanov in igrišč, težnja in pritisk, da bi se otroška igrišča spremenila v parkirne prostore za avtomobile itd. Temu se pridružuje še utrujenost matere in očeta, hiter tempo življenja, ki obremenjuje živce staršev in jim jemlje moči za potrpežljivo ravnanje z otrokom, vse to povzroča pri članih družine nervoznost, hitenje, občutljivost in medsebojne napetosti. V majhnih stanovanjih in brez pomoči v gospodinjstvih poslih jemljejo starši (posebno preobremenjene matere) nered ali umazanijo, ki ju povzročajo majhni otroci, za pravi zločin. Majhen otrok ima tudi svoj poseben razvojni in doživljajski ritem, ki ga ne more in ne zna uskladiti z vedno hitrejšim tempom življenja, ker pa tak hiter tempo življenja izvaja pritisk na starše, se rado zgodi, da izgubljajo potrpljenje s predšolskim otrokom. Otrok, ki se ponoči zbudi in se joče, tvega zaušnico, ker je motil spanje staršev in sosedov, čeprav bi bilo prav, če bi ga starši pomirili in potolazili. Zamislimo si tudi situacijo, ko otrok zbolí in mora mati bedeti ponoči ob njegovi postelji, ponedvi pa delati v službi, poleg tega pa še opravljati gospodinjske posle. V takih okoliščinah lahko tudi kratkotrajna otrokova bolezen privede mater do živčne izčrpanosti. V majhnih stanovanjih, posebno če otroci nimajo svoje spalnice, otroci prisostvujejo vsem preprirom med starši in so priče njihove vznemirjenosti in skrbi, pa tudi marsičemu, kar ni primerno za njihove oči. Nekateri starši pa jemljejo majhne otroke tudi v gostilne, kino itd.

Tudi nadzorstvo odraslih nad otroki je v majhnih stanovanjskih prostorih in razmerah preveč ozko in trdno, medtem ko so naravne potrebe majhnega otroka po gibanju in igri v stalnem konfliktu z željami staršev po miru in redu. Poleg tega življenje v sodobni civilizaciji že zelo zgodaj, v najnežnejši dobi trga zaposleno mater od nege svojega otroka in na ta način duševno obremenjuje oba, mater in otroka. Zaradi velikega porasta mladinskega kriminala in agresivnosti poizkušajo danes v nekaterih deželah (Poljska) doseči vrsto olajšav za zaposlene matere prav majhnih otrok, da bi se lahko vsaj prvi dve leti otrokovega življenja nemoteno posvečale negi in vzgoji svojega malčka.

Na eni strani gre za to, da se omogoči v različnih oblikah podaljševati štirinurno zaposlitev mladih mater, na drugi strani pa za to, da se mladi starši zavedo, da morajo v prvih letih življenja posvečati ves svoj prosti čas svojemu malčku.

Posledice vseh teh neugodnih okoliščin za življenje in odraščanje majhnih otrok v mestih niso še dobro raziskane in ne vemo še dobro, v kakšnih okoliščinah in kako začno vplivati v močnejši meri na duševno in socialno zdravje otrok. Nedvomno pa vplivajo in prispevajo k pojavu pogostnejše in močnejše nevrotizacije ter pogostnejših pojavov agresivnosti pri sodobnih generacijah mladine.

(Konec prihodnjic.)